

## **Sant Vicent Ferrer i el Cisma d'Occident: Defensa del Papat d'Avinyó i la Legitimitat Eclesiàstica**

Custodio Ballester Bielsa  
Universidad de Zaragoza

### **Introducció**

El Cisma d'Occident, esdevingut al 1378 amb una elecció papal declarada espúria pels cardenals electors, va donar pas a un període de més de quaranta anys de profunda divisió a l'Església, que es va caracteritzar, a partir de 1409, per la existència de tres papes que reclamaven simultàniament l'autoritat suprema. En aquest tumultuós context Sant Vicent Ferrer va emergir com una figura clau. En aquest treball, examinarem el aspectes històrics, teològics i jurídics de la influència de Sant Vicent Ferrer durant el Cisma d'Occident, incidint especialment en la seva relació amb el Papa Lluna, Benet XIII.

Nascut probablement l'any 1350 a la ciutat de València, tristament despoblada per la Pesta negra de 1348 (Rubio Vela, 72-73) i depauperada per la guerra dels dos Peres (I de Castellà y IV d'Aragó de 1351-1369) pel control de Múrcia, Vicent Ferrer, fill del notari Guillem Ferrer i de Constància Miguel, als 17 anys, ingressà el 1368 a l'Ordre del frares Predicadors, fundada per Sant Domènec de Guzmán.

Els superiors del l'Orde l'enviaren a Lleida per a cursar dos anys de teologia i, després, al priorat de Barcelona per a l'estudi de la lògica. Esdevingué mestre en aquesta matèria el 1371 (Gómez García, 260-272). Assignat al *Studium naturale* de Barcelona a l'any següent per a estudiar Bíblia, el 1376 se'l va destinar al *Studium generale* dels dominics a Toulouse. L'any 1389 ja era mestre de teologia (Fages 1905, 64).

Va ensenyar a les universitats de Barcelona, Lleida i València. Prior en el convent dominic valencià, l'elecció fraudulenta a Roma d'Urbà VI el 1378, el va convertir en un decidit partidari de Climent VII, el Papa d'Avinyó. En ser escollit el cardenal Pedro Martínez de Luna com el seu successor en 1394 amb el nom de Benet XIII, Sant Vicent va acudir a la seu avinyonesa i es va convertir en Penitenciari Apostòlic, Mestre del Sacre Col·legi, Capellà domèstic i Confessor del mateix Pontífex. La seva profunda humilitat i la consciència de la seva particular missió el van portar a rebutjar dos bisbats i el capel cardenalici, que li van ser oferts com a expressió de la màxima confiança que li professava el Papa aragonès.

Home d'una profunda formació filosòfica i teològica adquirida amb el pas del anys, el dominic va viure en un context històric-ecclesial de profunda divisió social, política i religiosa.

### ***Tractatus de moderno ecclesie scismate***

Des de l'any 1305 els Pontífex ja no residien a Roma. La decadència del poder papal va arribar al seu punt àlgid quan va ser assaltat el palau pontifici d'Anagni (1303) i els enviats de Felip IV de França, Guillem Nogaret i Sciarra Colonna, van agredir físicament l'ancià Bonifaci VIII, enfrontat des de feia temps a una monarquia emergent que es resistia a l'arbitratge quasi absolut que proposava per a si mateix el Pontífex a la seva bul·la *Unam Sanctam* (1302) (Llorca, 319). Els missatgers del Rei francès humiliaren el Papa, tot demostrant que "la maximització de les prerrogatives pontificies no el fan invulnerable" (Melloni, 56). A partir d'aquell moment, la creixent inestabilitat de la ciutat de Roma, provocada pels violents enfrontaments entre les diverses famílies nobles -Gaetani, Visconti, Colonna, Orsini- que volien la seva part de influència curial

per aconseguir el Papat per algun dels seus membres, va dividir de tal manera el Col·legi cardenalici que l'elecció va recaure finalment l'any 1305 en el gascó Bertrand de Got, Climent V, que es va convertir en el primer dels set papes que van romandre a Avinyó més de setanta anys. Tot i que els romans reclamaven amb insistència el retorn del Papa a la Ciutat Eterna, només serà al gener de 1377 que Gregori XI retornarà a Roma on morirà el març de l'any següent.

El tempestuós conclave subsegüent, el 7 d'abril de 1378, celebrat a Roma, va ser el que va donar lloc al Cisma d'Occident, que va durar 40 anys. Gregori XI havia canviat les regles del joc. Per evitar la dilatació del conclave, determinà que no era necessari esperar reunir la totalitat dels cardenals per a procedir a la elecció pontifícia, la qual podria realitzar-se als nou dies de la mort del Papa (novena de misses en sufragi) i per majoria simple:

Y també ordenem que, si d'aquí al proper primer de setembre, jo us deixés, els cardenals de la Santa Església, llavors presents a la cort romana o la major part, absents, sense ser cridats ni esperats de cap manera, podran elegir lícitament qualsevol altre lloc honorable dins o fora de la ciutat, inclús per una minoria dels presents (Gregori XI, 298-299).

El cas és que, d'un col·legi de 23 cardenals, es van reunir només els 16 presents a Roma en el moment de l'elecció.

Però encara va haver-hi un altre factor que va portar el conclave per camins de gravíssima coacció: el poble romà estava amotinat i fins i tot va arribar a entrar violentament en el mateix conclave exigint un Papa romà o almenys italià, sota amenaça de mort als cardenals electors: "Feu un Papa romà o al menys italià, si no sereu destrossats" (Ferrer 1956, 425), cridava el poble que va assaltar violentament la sala del conclave. No era fàcil actuar lliurement coaccionats per tan gran pressió. El poble romà estava fart d'ésser governat des de França i que una nova absència del Papa els empobris encara més per la falta de pelegrins. Aquest conclave era per a ells la gran ocasió per a restaurar la normalitat política a la ciutat.

La coerció del populatxo va ser summament eficaç. D'aquí ve que resultés triat com a Pontífex un no-cardenal que estava, per tant, fora del conclave: Bartolomeo Prignano, un italià, tal com havia exigint el poble romà, però súbdit del Rei de França. Va adoptar el nom d'Urbà VI. Era un curial, arquebisbe de Bari. Va ser el candidat de compromís que va proposar el purpurat aragonès Pedro Martínez de Luna per conciliar els bàndols enfrontats (Alanyà Roig, 124).

Tot això va ocórrer el mes d'abril i 5 mesos més tard, el setembre de 1378, es va convocar un contra-conclave a Fondi, en el qual la immensa majoria del qui componien el col·legi cardenalici van declarar nul el conclave del Vaticà i nul·la, per tant, l'elecció d'Urbà VI. En aquest nou conclave van escollir com a Papa el cardenal Robert de Ginebra, que va adoptar el nom de Climent VII. No hi havia cap mena de dubte que la forma absolutament irregular en què es va celebrar el conclave romà obria la porta a la negació de la seva validesa (Suárez 2014, 58-70). El Papa Climent va intentar assaltar Roma per la força, però, en ser derrotat, retornà cap Avinyó.

És en aquest moment que Pedro de Luna, el cardenal d'Aragó, és nomenat per Climent VII nunci i llegat plenipotenciari per els regnes d'Espanya. En aquesta tasca va desplegar aquelles qualitats de tenacitat, fermesa, saviesa teològica i canònica, que el van convertir en aquest puntal fermíssim que va defensar convincentment la legitimitat del papa avinyonès davant prelats i reis. En l'interval dels deu llargs anys que va durar la seva missió, l'habilitat diplomàtica del cardenal aragonès enfront dels defensors d'Urbà, va anar guanyant a poc a poc les voluntats a favor del Papa Climent. Va

aconseguir que, en l'Assemblea de Medina del Campo (1380), Joan I de Castella reconegués la legitimitat del Pontífex avinyonès (Serra Estellés, 33-303).

Mentre Portugal canviava d'obediència en funció dels seus interessos, el cardenal Pedro de Luna va dirigir la seva mirada cap a la Corona d'Aragó. Pere IV el Cerimoniós, ancià ja, però summament astut, havia optat per no decidir-se per cap dels dos Pontífex, retenint les rendes eclesiàstiques a les arques reials. La seva calculada indiferència -neutralitat- tenia el propòsit de prendre's temps per dilucidar qui seria el veritable Papa. A més, Sicília y Sardenya, sota control aragonès, eren favorables el Papa romà i el Rei no volia encetar un nou conflicte per la qüestió de l'obediència (De Moxó Montoliu, 50). Entretant, el cardenal d'Aragó va tenir l'habilitat d'iniciar a poc a poc el desempat, guanyant-se l'amistat del príncep hereu Joan. Quan va morir el seu pare, Joan I d'Aragó va sotmetre el seu regne a l'obediència del Papa d'Avinyó. Finalment, també Navarra va fer el mateix (Suárez 1960, 12-18).

### ***Tratado del cisma moderno***

Fra Vicent Ferrer es posicionà ràpidament a favor del Papa d'Avinyó, influït segurament per la postura del superior general de l'Ordre dominicana, el P. Elies Raymond i del també el dominic Nicolàs de Saint Saturnin, mestre del Sacre Palau, testimoni presencial del que va esdevenir al conclave romà. L'inquisidor general d'Aragó, Nicolàs Eymerich (De Moxó, 49), com a confessor de Gregori XI, també va presenciar els aldarulls del poble romà i els cardenals, i va redactar el primer tractat contra l'elecció de Urbà VI (Daileader, 46-47).

Precisament en les seves idees es va inspirar Fra Vicent per escriure el seu *Tratado del cisma moderno*: Només els cardenals poden elegir canònicament el Papa i sancionar la seva legitimitat; el concili no pot judicar aquest litigi; el poder civil no té competència per a judicar una qüestió estrictament eclesiàstica.

Després d'entrevistar-se a Barcelona amb el cardenal d'Aragó, Pedro de Luna, llegat de Climent VII pels regnes ibèrics -Aragó, castellà, Navarra y Portugal-, "sens dubte el més íntegre de tots els cardenals" (Meersserman, 203), Vicent Ferrer es presenta davant dels jurats de València afirmant -segons la carta que aquests envien a Pere IV - que únicament la segona elecció era legítima i que tenia una comissió del cardenal Pedro de Luna per predicar a favor de Climent VII, sense necessitat de cap aprovació reial, doncs no es necessària «per quant aquest fet era espiritual e non temporal» (Ivars, 149-150). Per tant, podia fer proselitisme a favor del Papa avinyonès sense cap autorització del Rei.

L'any 1380 fra Vicent començarà a elaborar el seu *Tratado del cisma moderno* amb el desig de convèncer el Rei d'Aragó de la legitimitat de Climent VII, abandonant així la seva "indiferència". A la seva obra declara que no és lícit creure que els dos elegits son veraders papes alhora, ja que la dignitat papal és unipersonal i determinada, i sobre ella es fonamenta la unitat de l'Església. Per tant, es declara que només un dels dos és veritable Papa. No hi ha lloc, doncs, per la "indiferència" de Pere IV. En conseqüència, és necessari per a la pròpia salvació determinar-se pel veritable Papa que ha designat l'Església mentre dura el Cisma. La primera elecció, la de Bertomeu Prignano, fou, per dret, total i absolutament nul·la, perquè va ser feta sota amenaça de mort als cardenals i "sense aquest temor mai no s'hagués fet" (Ferrer 1956, 424). Afirmar fra Vicent: "Sobradament, sense discussió prèvia sobre la persona i els seus mèrits, amb gran displicència de cor i quasi sense pensar-ho, portats d'una por terrible a la mort, elegiren Papa Bertomeu, italià, bisbe de Bari, conegut a la cúria. Tot això enmig de protestes i contradiccions de molts electors" (Ferrer 1956, 427). No havent cap protecció de les autoritats civils, les coaccions i amenaces van ser anteriors i posteriors a una elecció que

es va fer per sortir del pas, amb l'esperança que Prignano no acceptés ser elegit en aquestes condicions.

Així doncs, com l'elecció pertany íntegra i exclusivament al col·legi cardenalici, els hem de donar crèdit -manifesta fra Vicent- quan afirmen i declaren tots ells que l'elecció de Urbà VI és nul·la de ple dret. Per tant, uns mesos després van elegir amb total llibertat, deguda i canònicament, el cardenal de Ginebra, Climent VII. Ell és el verdader Pontífex. Per tant, convocar el concili per a solucionar la crisi no és adient, ja que els cardenals quasi unànimement han expressat la seva voluntat: "Ha de ser tingut com a veritable Papa -afirmarà fra Vicent- aquell que ha estat elegit per dos parts del col·legi cardenalici, la qual elecció defensen lliure i perseverantment els cardenals" (Ferrer 1956, 445). Conseqüentment, no hi que judicar el Papat segons les profecies, miracles i visions, per molta santedat que tinguin els qui ho afirmen (Ferrer 1956, 447). Si Climent és el veritable Papa, no hem de creure cap miracle o visió en contra i tots els fidels tenen l'obligació d'informar al pròxim de la legitimitat de Climent. Per tant, han de defensar i ajudar la seva causa, que es la de l'Església Romana, malgrat la prohibició dels prínceps temporals (Ferrer 1956, 454-457).

El desafiament plantejat per fra Vicent a Pere IV era evident però, a la vegada, simpatitzava amb els infants Joan i Martí, fills del Rei d'Aragó, amb els qui mantenia una fluida comunicació, plenament favorables al Papa d'Avinyó, Climent VII (Martínez Ferrando, 29-30).

### **Confessor de Benet XIII i nova missió**

El 1384, Violant de Bar, esposa de Joan, havia triat al dominic com el seu confessor oficial. Docent de teologia a l'escola catedralícia de València (Fages 1909, 55-56), va adquirint fama de predicador eloqüent, eficaç i sol·licitat per les autoritats civils i el mateix poble, al qual arrossegava amb les seves prèdiques inflamades. El jurats de València li confien la pacificació de la ciutat plena de bandositats, que enfrontaven les diverses famílies patrícies i les autoritats eclesiàstiques, aconseguint també la bona harmonia del clergat secular i els frares mendicants (franciscans, trinitaris, carmelites...). Les seves predicacions i gestions introduïren diverses reformes morals -prostitució, el joc i l'excessiu contacte dels cristians amb els jueus i els musulmans-, referendades per les mateixes autoritats municipals (Fages 1909, 67).

El 1392 Vicent és a Avinyó (Robles, 72), tal com declara a un del seus sermons el 1413. Encara que no sabem si era allí al moment del conclave que va elegir Papa Pedro de Luna (1394), el que està clar és que havia estat anomenat confessor del cardenal d'Aragó: "i després es dirigí a la ciutat d' Avinyó, i fou confessor del cardenal Pedro de Luna, qui fou anomenat posteriorment Papa Benet XIII" (Fages 1904, 243). El 28 de setembre del 1394 va ser escollit Successor de Pere, gairebé per unanimitat, el cardenal d'Aragó, Pedro de Luna. En aquell moment tots van veure en ell a l'eclesiàstic més indicat per retornar la unitat a l'Església. Des de desembre del 1395 fins al juliol del 1398, fra Vicent està al servei del Papa amb un sou de 130 florins anuals (Fages 1905, 90-92).

Malgrat això, les pressions del rector de l' Universitat de Paris i del mateix Rei Carles VI de França immediatament advocaren perquè tots dos papes -el de Roma i el d'Avinyó- renunciessin de grau o per força. Era la *via cessionis* que impulsava l'ambaixada dels ducs de Borgonya, de Berry i del duc de Orleans, germà del Rei, i que va partir cap a Avinyó el mes de maig del 1395 a fi de convidar a Benet XIII a la renúncia. El fracàs de la missió precipità els esdeveniments.

Vista la resistència del Pontífex avinyonès a la renúncia, els nobles francesos es van reunir amb el col·legi i van convèncer quasi tots els cardenals -lligats econòmicament al Rei de França- que la cessió i renúncia de Benet XIII era l'única solució. Finalment, el

Rei de França va abandonar l'obediència del Papa Lluna i va sotmetre'l a un setge militar al seu palau pontifici d'Avinyó amb la intenció de doblegar la seva voluntat. L'1 de setembre del 1398 començà un bloqueig que, amb més o menys estretores, va durar cinc anys. Tots els cardenals francesos el van abandonar.

És precisament en aquest moment que Sant Vicent, greument malalt al convent dels dominics d'Avinyó, té una visió. Contempla Sant Francesc d'Assís i Sant Domènec implorant als peus de Jesucrist. Ell, escoltant les seves paraules, baixa al llit de fra Vicent i el toca, comprenent llavors la seva missió: com a *legatus a latere Christi* (llegat del propi Christ), sortir i predicar la fi dels temps i l'arribada de l'Anticrist (Montagnes, 193). Benet XIII autoritzarà la seva missió. A partir d'aquest moment i durant deu anys predicarà per Lyon, la Provença, Ginebra, Friburg, la Suïssa francòfona, Ligúria, Piemont i Llombardia. També es trobarà amb Benet XIII, quan sigui alliberat pel Rei Martí d'Aragó, a Gènova (1405), Perpinyà (1409) i Tortosa (1413).

En un moment històric en que a les esglésies parroquials es predicava molt poc, la paraula de fra Vicent era molt persuasiva. Citava la Bíblia de memòria, exposava els articles de la fe, invitava a la conversió i a la penitència pels pecats passats, tot criticant els nobles i reis que no protegien els seus súbdits perquè els estimessin, sinó perquè se'n aprofitaven amb impostos injustos per empobrir-los.

### **El Compromís de Casp**

Fra Vicent tornarà a l'Aragó a principis del 1409, acompanyant el Papa Luna després del concili de Perpinyà, convocat per Benet XIII en resposta al concili que havien convocat a Pisa els cardenals dissidents de les dues obediències amb la intenció de deposar als dos papes –Luna y Gregori XII– i elegir un nou Pontífex indubtable per tothom, cosa que van fer aquell mateix any en la persona de Alexandre V, creant així una Església tricèfala (amb tres papes).

Quan al juliol de 1409 va morir Martí el Jove, el seu pare, Martí l'Humà -vidu de Maria de Luna-, va a tornar a casar-se amb la jove Margarida de Prades al setembre següent amb una missa oficiada per fra Vicent y presidida per Benet XIII, que el van aconsellar en aquest sentit. El 31 de maig de 1410 mor el Rei Martí sense fills i sense deixar cap indicació clara de la seva voluntat successòria (López Rodríguez, 60-63).

Entre 1411 i 1412 fra Vicent viatjarà a Castella, on es trobarà amb els corregents Catalina de Lancaster -mare del Rei Joan II, menor de edat - i l'oncle del jove Rei, Fernando de Antequera (Cátedra, 276-630).

Els vincles de Benet XIII amb la corona aragonesa venien de lluny. El seu llinatge havia servit amb tanta fidelitat els reis d'Aragó que el mateix Pere IV va recomanar a Gregori XI el nomenament de Pedro de Luna com a cardenal. Maria de Luna, esposa del Rei, era parenta del Pontífex. Ja abans de morir, el Rei d'Aragó havia designat una comissió de deu doctors, presidida per Benet XIII, que va decidir la reunió dels representants dels diversos estaments de cada territori per arribar a un acord definitiu (Navarro, 106-108).

Els candidats a la successió del Rei Martí més ben situats eren Frederic, fill bastard de Martí el Jove i que encara era un xiquet; Alfons, duc de Gandia, net de Jaume II, molt gran i, després de la seva mort, el seu fill; Lluís III d'Anjou, net de Joan I per línia materna, també un nen i recolzat pel Rei de França; i Jaume, el comte d'Urgell, besnet d'Alfons IV, casat amb la filla de Pere IV, Isabel d'Aragó, ben situat pel seu llinatge reial per línia paterna. Finalment, Ferran de Trastàmara: la mare, filla de Pere IV; el pare, Joan I de Castella. Corregent de Castella per la minoria d'edat del seu nebot Joan II, tenia un gran exèrcit i contactes diplomàtics, però el seu parentesc era per línia materna i era castellà, i la guerra dels dos Peres havia deixat amargs records.

Qualsevol solució havia de ser acceptada pel Regne d'Aragó, el Principat de Catalunya i el regne de València. Un parlament general del tres semblava una solució molt lenta i enutjosa. L'1 de juny de 1411 els partidaris de Jaume II d'Urgell van assassinar a l'arquebisbe de Saragossa, García Fernández de Heredia, favorable a Lluís d'Anjou. El comte es va a negar a condemnar l'atemptat i els seus enemics a l'Aragó van acabar recolzant a Ferran d'Antequera. La campanya de propaganda contra Jaume d'Urgell va adquirir grans dimensions i el Trastàmara pressionava amb les seves tropes. La situació es feia cada dia més inestable i el setembre de 1411 la assemblea aragonesa d'Alcanyís proposa no un parlament general, sinó la designació d'uns pocs representants dels parlaments de Catalunya, Aragó i València per decidir el successor.

Serà Benet XIII, el 23 de gener de 1412 (Abella, 80) qui donarà forma a la idea i proposarà el nomenament de nou àrbitres (tres per cada regne) per fer l'elecció en vint dies. Homes "de reconocido prestigio, tres por cada estado de la Corona, entre los que se encontraban algunos de los mayores expertos en derecho del momento" (Abella, 81). La intenció del Papa Luna, per tant, era implementar la *via compromissi* o la *via justitiae*, que proposava ell mateix per a solucionar canònicament la divisió eclesial provocada pel Cisma d'Occident. Com l'acord es convertí en realitat a la Concòrdia l'Alcanyís, provà l'eficàcia de la solució proposada. La autoritat moral indiscutida de Benet XIII a l'Aragó propicià el nomenament de nou compromissaris que designarien el nou Rei d'Aragó per una majoria de sis, amb un vot, al menys, d'un representant de cada regne.

Després de calibrar els mèrits de cada candidat, els compromissaris, reunits a Casp, decidirien. Eren dos bisbes (el d'Hosca, Domingo Ram i el de Tarragona, Pere de Sagarriga), tres religiosos (els germans Vicent i Bonifaci Ferrer i el cartoixà Francisco de Aranda), un conseller, el jurista Bernat de Gualbes, representant a Catalunya, i tres lletrats (l'aragonès, Berenguer de Bardaxí, el català Guillem de Vallseca i el valencià Genís Rabassa, substituït després per Pere Beltràn). Els compromissaris anomenats tenien diversos detractors entre els partidaris de cada candidat. Només fra Vicent va ser acceptat per tots sense discussió. Reconegut pacificador de conflictes cívics i eclesiàstics, "la seva participació era la garantia d'una justa elecció" (Galmés, 96). Aquesta es va realitzar entre acusacions de parcialitat per part de Violant de Bar, que defensava els drets del seu net Lluís d'Anjou i de la seva filla Violant d'Aragó, doncs entre els nou electors havien tants partidaris de Benet XIII que el resultat semblava cantat (Gimeno, 153-154 ; 361-363).

Ferran d'Antequera havia demanat, un any abans del Compromís de Casp, la influència del Papa Luna per succeir el Rei Martí a canvi de garantir-li l'obediència de Castella i Aragó i recolzament militar per aixecar el setge del palau pontifici d'Avinyó (Navarro, 108). Per la seva part, Benet XIII no volia cap candidat recolzat pel Rei de França, que li havia sostret l'obediència i, a més, el seu paper com a mitjancer refermava la seva autoritat com a Pontífex. Per altra banda, el comte d'Urgell mantenia contactes amb Joan XXIII (successor d'Alexandre V a Pisa) i Lluís II d'Anjou, pare del pretendent, també era partidari d'Alexandre V. Per tant, les simpaties del Papa Luna van ser per a Ferran d'Antequera (Jamme, 130). La seva intervenció en el resultat del Compromís va ser poderosa i segurament decisiva.

El 24 de juny de 1412, fra Vicent va ser el primer en votar per Ferran d'Antequera. El coneixia personalment i havia recolzat a Castella la seva predicació per a convertir a jueus i musulmans i, sobre tot, era obedient a Benet XIII. Sis dels nou compromissaris votaren pel pretendent castellà, que va contar almenys amb un vot favorable per cada regne: tres aragonesos, dos valencians i un català (Navarro, 110).

El vot de Sant Vicent va tenir duradores conseqüències. Havia causat polèmica i oposició entre els enemics del ja Rei Ferran. Predicant a València el desembre de 1412, va assegurar que els arbitres de Casp havien considerat els mèrits de tots els candidats. Per això, havia resultat elegit el castellà. L'argument de fra Vicent era aquest:

Lo seu pare fo lo rey don Johan de Castella, concebut fo en regne de València, nat a Tamarit de Llitera, nodrit en aquest regne. Mas lo avi, el rei don Andrich bé se mostrà català e aragonès, que foragità lo rey don Pedro qui destruí aquest regne. *Item* més, que aquest rey no ha condició de castellà mas de cathalà o aragonès, no té amigues, tot verge vench al matrimoni (Ferrer 1988, 205).

No havia doncs un home relacionat com ell amb Pere IV i Martí I. La pau havia tornat al regne amb la seva elecció i tenia fills que el succeïrien.

Vicent es defensava dels seus crítics i justificà amb la inspiració divina el seu vot, almenys durant els dos anys següents. Amb aquest argument teològic semblava que al vot dels compromissaris havien pesat més els interessos de Benet XIII, en veure reconeguda la seva obediència a Castella i Aragó, que els arguments dinàstics que esgrimia amb tanta insistència.

### **El punt de ruptura entre fra Vicent Ferrer i el Papa Benet XIII**

Menys d'un any després del Compromís de Casp, el Rei Ferran convocà fra Vicent a la Disputa de Tortosa que havia organitzat el Papa Luna amb la intenció d'atreure, per via dialèctica, els jueus a la fe cristiana. Començaren les sessions el febrer de 1413 i acabaren a Sant Mateu (Castelló) el 13 de novembre de 1414.

El Rei d'Aragó també volia reunir-se amb fra Vicent i amb el Papa per a tractar de la fi del cisma. Encara era corregent de Castella i podia parlar en nom dels dos regnes. A les Vistes de Morella, el Rei va arrencar a Benet XIII el compromís de reunir-se amb ell i amb el emperador alemany Segimon (Alanyà Roig, 1120). Amb el propòsit de trobar una solució a la divisió eclesial, el sacre emperador romà havia convocat a Constança un concili l'agost de 1413 amb la aquiescència de Joan XIII, el Papa sortit del concili de Pisa i que havia fracassat en l'objectiu d'aconseguir la unitat d'una Església tricèfala. En aquell moment, estava clar per a tothom que primer havia de retirar-se l'obediència de les nacions als Papes en conflicte i després deposar els Pontífex. Només així es faria una nova elecció del Papa que hauria de ser ja indubtable.

El setembre de 1415 va tenir lloc la trobada a Perpinyà. Ferran d'Antequera i l'emperador Segimon esperaven convertir l'acordada entrevista amb Benet XIII en una espècie de parany per a posar-lo entre l'espasa i la paret: una vegada dimitits Joan XXIII i Gregori XII, la *via justitiae* del Papa Luna ja no tenia sentit. Al palau pontifici de Perpinyà l'emperador li ho va plantejar amb cruïra: havent renunciat dos dels titulars de la tiara, era necessari que també ho fes ell. El Papa Luna s'adonava que, si cedia a la pressió, com els seus oponents ja havien abdicat, no podien establir-se acords previs amb ells per a fixar el Col·legi electoral del nou conclave. En conseqüència, si renunciava ara, lliuraria al concili l'autoritat suprema sobre l'Església, la qual cosa estava fora de la pràctica canònica i de la multisecular tradició eclesial. No obstant això, aquest era precisament el pla del emperador Segimon amb la aquiescència de Ferran d'Antequera, que volia evitar convertir-se en un empestat universal per un suport massa incondicional al Papa aragonès. El Rei Ferran semblava oblidar que només gràcies a l'eficaç intervenció del Papa Luna en el Compromís de Casp, s'havia convertit en Rei d'Aragó feia només tres anys.

Després de la reunió a tres bandes del Papa Luna, el setembre de 1415 a Perpinyà, amb l'emperador Segimon i el Rei Ferran, va quedar clar que el Papa Benet XIII no

tenia cap intenció de dimitir, encara que li havien mostrat els documents d'abdicació de Joan XXIII i Gregori XII, obtinguts pel concili de Constança (Suárez 2014, 284-287). Per tant, els dos monarques van decidir sostraure-li l'obediència amb una triple admonició que va ser rebutjada. El Papa Luna marxà a Peníscola. Sant Vicent, testimoni d'aquests fets, va ser l'encarregat de llegir públicament la sostracció d'obediència del Rei d'Aragó al sermó del 6 de gener de 1416 a Perpinyà.

Hi ha qui suggereix que, ja al setge d'Avinyó (1398), el dominic va abandonar el Papa Luna a causa de la violència que emprava en defensar-se al seu palau dels atacs dels mercenaris del Rei de França (Parrilla 1987: 76). Aquí s'obvia el relat de la visió mística, per la qual abandonà Avinyó i es va a llençar a predicar. També s'afirmarà que "su comportamiento (del mestre Vicent) al retirarle la obediencia a Benedicto XIII fue la aplicación práctica del principio corporativista desde el que había defendido a Clemente VII: así lo dicen los cardenales (ahora en Constanza) que son, en último término, quienes anuncian a la Iglesia quién es el verdadero Papa" (Arnau García, 139).

Per a Josep Perarnau, en canvi, està clar que, fins el novembre de 1415, el recolzament de fra Vicent a Benet XIII era encara ferm. El dominic va presentar al Sant Pare les seves predicacions sobre l'Apocalipsi per a sotmetre-les a la seva revisió i correcció. El 23 de juny de 1413, a Tortosa, es referia personalment al mateix Papa i a la seva intervenció al Compromís de Casp i el qualificava teològicament com a *vicarius Iesu Christi*.

La defecció dels cardenals l'any 1408 ni va destruir ni afeblir la consideració en la qual el mestre Vicent tenia a Benet XIII com a Papa. I des de aleshores no s'havia produït cap altra abans del 6 de gener de 1416, quan Vicent llegí al seu sermó de Perpinyà la sostracció d'obediència del rei Ferran (Perarnau Espelt 1987, 434).

Un dels que estaven presents i escoltaren el sermó de fra Vicent era la Reina Margarida de Prades que va fer una descripció del mateix en carta escrita al seu oncle, el bisbe de Mallorca: El que Sant Vicent va afirmar clarament en el seu sermó d'Epifania és que Benet XIII és l'autèntic vicari de Crist, "que ell sabia coses per les quals era ben cert això" (Alanyà Roig, 1196) i va explicar que el Rei havia pres una dolorosa determinació perquè el Papa diferia la unió de l'Església i, per això, el monarca es considerava obligat a obeir a Déu abans que al Pontífex. En fi, una solemníssima *contradictio in terminis* que s'ha volgut explicar de diverses maneres.

En aquell moment, Benet XIII s'havia quedat sense cardenals. Per tant, no podia continuar encarnant el corporativisme eclesial. En la mesura en què els cardenals van anar abandonant al Papa Luna, es va anar fent cada vegada més dubtosa la seva representació de l'Església de Roma. Per això, afirma el Dr. Arnau (139) que

el reconeixement de Benet XIII com a Papa se li feia més difícil a Sant Vicent, perquè no sols el veia com un Papa sense cardenals, sinó com un Papa que s'obstinava a continuar sent-ho contra la legal voluntat dels cardenals que li urgien la renúncia.

Així doncs, el comportament de Sant Vicent Ferrer, en retirar-li l'obediència al Papa Luna, seria l'aplicació pràctica del principi corporativista des del qual havia defensat Climent VII al seu *Tratado del cisma moderno*: Així ho diuen els cardenals que són, en últim terme, els qui anuncien a l'Església qui és el veritable Papa.

El Dr. Perarnau afirmarà en canvi que, fins el 12 de novembre de 1415, la relació de fra Vicent amb Benet XIII va ser "de la més estricta confiança i familiaritat, atorgada per part del Pontífex i acceptada per part del mestre" (Perarnau Espelt 1978, 649). La mateixa que havien tingut fins el 1399, quan el dominic va abandonar Avinyó mogut

per una moció espiritual, doncs el Papa Luna encara li havia continuat fent encàrrecs de responsabilitat.

La decisió de Benet XIII d'abandonar Perpinyà cap a Peníscola i la de fra Vicent de quedar-s'hi va consumir materialment una ruptura, a partir de la qual ja no rebria més el pa de la taula pontificia. Les raons teològiques de la ruptura sembla apuntar-les, segons Perarnau, el mateix Benet XIII al seu *Super horrendo et funesto casu obediencie papi substracte in regno aragonie*, escrit amb la intenció d'instar el nou Rei Alfons V el Magnànim a l'obediència que va sostroure-li el difunt Rei Ferran. El Papa Luna afirmarà que la decisió de fra Vicent d'abandonar-lo, reconeixent-lo a la vegada com a Papa legítim, “va ser sobtada”. Fins aquell moment havia donat proves d'una fidelitat total. El reconeixement de Constança com a autèntic concili i la resistència del Pontífex a abdicar, assolint així la unitat, haurien portat el dominic -segons Perarnau- a no acompanyar Benet XIII al seu exili (Perarnau Espelt 1978, 649-650).

Per la seva banda, Philp Daileader afirmarà que l'anomenat “punt de ruptura” entre el Papa Luna i fra Vicent que va suposar, al sermó de Perpinyà, l'anunci de la sostracció d'obediència de la Corona d'Aragó, no va ser ni la conversió a la doctrina conciliarista (superioritat de l'assemblea conciliar sobre el Pontífex), ni el reconeixement de l'autoritat de Constança, com sembla afirmar-hi Perarnau. “Si Vicente presentaba la retirada de obediencia a su audiencia como un hecho consumado, seguramente es porque el rey se la había presentado como un hecho consumado” (Daileader, 283-284).

Fra Vicent es trobava amb un greu dilema. Negar-se a llegir la sostracció d'obediència del Rei Ferran i marxar de Perpinyà amb Benet XIII, era fer palès així el seu refús del que va votar al Compromís de Casp. Per altra banda, obeir el Rei manifestava llavors el seu rebuig a allò que havia escrit el 1390 al *Tratado del cisma moderno*, defensant al llarg de la seva vida la legitimitat de la línia d'Avinyó. “Bajo aquellas circunstancias no repudiar ni el *Tractatus de moderno ecclesie scismate*, ni el Compromiso de Caspe era, en realidad, repudiar los dos” (Daileader, 284)). El dilema era terrible i fra Vicent optà llavors per una solució salomònica. La única que li permetia ser fidel a sí mateix: ni amb Benet XIII del tot ni amb el Rei del tot. Al sermó de Perpinyà va reconèixer el Papa Luna com a l'únic legítim. Tot i que va llegir la sostracció d'obediència del Rei Ferran, fra Vicent no hi va anar mai al Concili de Constança, encara que el mateix Rei d'Aragó, Alfons V, i el rector de la Universitat de París, Jean Gerson, el van instar a fer-ho diverses vegades per a referendar, amb la seva presència, la deposició de Benet XIII i la posterior elecció de Martí V. Sempre s'hi va negar. I va rebutjar amb duresa els qui el comminaven a participar-hi:

Item explicarà al dit rey dels romans e missatgers de la congregació de Costança, notificants los com seria molt fructuós que mestre Vicent anàs a la dita congregació e concili celebrador. E ja lo dit senyor li n'a fet parlar e troba'l molt dur, e dubta que'n pogués acabar (Martínez Ferrando, 115).

Tanmateix, el mandat que fra Vicent va rebre del mateix Crist a la visió d'Avinyó, nomenant-lo *legatus a latere Christi*, era prioritari. Retirar-se a Peníscola amb Benet XIII era renunciar a la pròpia missió de predicador itinerant. En conseqüència, Vicent no va morir a Peníscola amb el Papa Luna ni a la Corona d'Aragó, on regnava el successor d'aquell que havia abandonat a qui el va fer Rei a Casp. Va seguir el seu propi camí. No va tornar mai més a Aragó ni es va fer present al concili de Constança. Preferí llançar-se a predicar per França fins que la mort li va arribar a Vannes, Bretanya, el 5 d'abril de 1419.

## Conclusions

La singular personalitat de fra Vicent Ferrer el va convertir en un religiós influent per la seva persuasiva i eficaç predicació, per la seva capacitat negociadora i una sensatesa i autoritat moral que era respectada pels bàndols enfrontats, que se sotmetien al seu arbitratge. Davant del Cisma d'Occident es posà al servei de Climent VII, tot denunciant el Papa romà, Urbà VI, com usurpador. El seu *Tratado del cisma moderno* va constituir un desafiament a la "indiferència" de Pere IV, però el va fer sintonitzar amb els infants Joan i Martí, decidits clementistes. El seu posicionament, amb el seu prestigi i popularitat, a favor de la línia successòria d'Avinyó va arrossegar una gran part de l'opinió pública de Castella i Aragó a l'obediència de Climent VII primer, i del seu successor, Benet XIII després.

Per la seva integritat personal, la bona fama de la que gaudia entre el poble pla i entre els estaments polítics, pel seu seny i coherència de vida, el nomenaren un dels nou compromissaris que, al Compromís de Casp, designaren Ferran d'Antequera com el successor del difunt Martí l'Humà, mort sense descendència. Encara que representants dels candidats volien impugnar alguns dels compromissaris per la seva suposada parcialitat, ningú ho va fer amb fra Vicent, sempre per damunt de tota sospita. Li va ser concedit l'honor de ser el primer en votar. El seu reconeixement de la legitimitat avinyonesa el va portar a decidir-se per Ferran de Antequera que, en aquell moment, semblava que era el que millor garantia l'obediència de Castellà i Aragó a Benet XIII.

Finalment, l'anomenat "punt de ruptura" entre Vicent Ferrer i Benet XIII, el Papa Luna, que es manifestà públicament al sermó del 6 de gener de 1416 a la catedral de Perpinyà, no acabà de ser-ho, doncs, tot declarant que Benet XIII era el veritable Pontífex, donà lectura a la sostracció d'obediència del Rei d'Aragó com un fet consumat. I si és veritat que el Papa li retraurà el seu últim abandó, Vicent Ferrer mai no es farà present al Concili de Constança, que acabarà deposant Benet XIII, excloent-lo "de la Església Catòlica com a branca seca" (Alanyà Roig, 1320). Encara que fra Vicent serà pressionat de diverses maneres per assistir-hi, amb la intenció d'avaluar amb la seva presència les decisions conciliars, mai no ho va fer. Marxà immediatament de la Corona d'Aragó -mai més va tornar- cap a la Bretanya francesa a predicar la conversió i la penitència «perquè el judici de Déu es a prop» (Apocalipsi 14, 7), fidel així al mandat del mateix Jesucrist que l'havia anomenat seu llegat.

A la persona de Sant Vicent Ferrer conflueixen, doncs, la governança del Regne al Compromís de Casp i la negociació i el conflicte a la Corona d'Aragó durant el Cisma d'Occident.

**Obres citades**

- Abella, J., Lafuente, M., De la Torre, “De Martín I a Fernando I: Itinerario de un compromiso (1208-1458)”, coord. J.A. Sesma Muñoz (ed.), *El Interregno y el Compromiso de Caspe (1410-1412). La Corona de Aragón en el centro de su Historia*. Zaragoza, Grupo CEMA, Gobierno de Aragón, 2012. 61-94.
- Alanyà i Roig, J. *El Cisma de Occidente y las vistas de Morella. Historia y documentos 1378-1429*. Morella, Ajuntament de Morella i Capítol-Catedral de Santa Maria, 2014, 2 vols.
- Arnau García, R. *San Vicente Ferrer y las eclesiologías del cisma*. Valencia, Facultad de Teología San Vicente Ferrer, 1987.
- Cátedra, P. *Sermón, Sociedad y literatura en la Edad Media. San Vicente Ferrer en Castilla (1411-1412): estudio bibliográfico, literario y edición de textos inéditos*. Valladolid, Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Turismo, 1994.
- Daileader, Ph. *San Vicente Ferrer. Su mundo y su vida*. Valencia, Universitat de València, 2019.
- De Moxó Montoliu, F. (2006) *El Papa Luna, un imposible empeño*. St. Carles de la Ràpita, Centre d’Estudis del Maestrat, 2006.
- Fages, P. *Procès de la canonisation de Saint Vincent Ferrier: pour faire suite à l’histoire du même Saint*. Lovaina y París, A. Uystpruyst/Picart, 1904.
- . *Notes et documents de l’histoire de Saint Vincent Ferrier*. Lovaina y París, A. Uystpruyst/Picart, 1905.
- . *Oeuvres de Saint Vincent Ferrier. Notes et documents*. París, A. Picard. 1909.
- Ferrer, V. *Biografía y escritos de San Vicente Ferrer*. Madrid, BAC, 1956.
- . *Sermons*, VI (27 de diciembre de 1412), Barcelona, Barcino, 1988.
- Galmés, L. “San Vicente Ferrer y el Compromiso de Caspe”, *Saint Vincent Ferrier et son temps, 1352-1419. Histoire et spiritualité*, Barroux, Centre d’Études du Château de Barroux, 1994. 96.
- Gimeno, B. *Una corona, siete aspirantes. Caspe 1412*, Valencia, Institució Alfons el Magnànim. 2013.
- Gómez García V.-T (ed.) “Actas de los capítulos provinciales de la provincia dominicana de Aragón, pertenecientes a los años 1368, 1369 y 1370”, *Escritos del Vedat*, 27 (1997).
- Gregori XI (1378) “Bula sobre la pròxima elecció papal”, Caesaris S. R. E. Cardinalis Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii. *Annales Ecclesiastici*, vol. VII. Roma (Lucca: Typis Leonardi Venturini) [Baronius-Raynaldi], 1752. 298-299.
- Ivars, A. “Los jurados de Valencia y el inquisidor Nicolás de Aymerich”, *Archivo Ibero-americano*, XVI-XVIII, (1916): 68-159.
- Jamme, A. (2012) “Benoît XIII, le Schisme et la Couronne: regards sur le croisement des enjeux politiques au temps de l’interregne aragonais”. coord. J.A. Sesma Muñoz (ed.). *El Interregno y el Compromiso de Caspe. La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1208-1458*. Zaragoza, Grupo de CEMA, Gobierno de Aragón, 2012. 130.
- La Biblia de nuestro Pueblo Santander*. Sal Terrae, 2011. Ap 14:7.
- López Rodríguez, C. “Lucidez y coherencia. La muerte del monarca”. *La aventura de la Historia*, 259, (2020). 60-63.
- Llorca, B. *Manual de Historia de la Iglesia*, Barcelona, Labor, 1966. 319.
- Martínez, Fernando, J. E. *San Vicente Ferrer y la Casa Real de Aragón: documentación conservada en el Archivo Real de Barcelona*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, Balmesiana, 1955. 29-30, 115.

- Meersserman, G. (1998) “Études sur l’Ordre des frères Prêcheurs au début du Grand Schisme”, *Archivum Fratrum Predicatorum*, XXVI (1998). 203.
- Melloni, A. *El Cónclave. Historia de una institución*. Barcelona, Herder, 2002. 56.
- Montagnes, B. “La guérison miraculeuse et l’investiture prophétique de Vincent Ferrier au couvent des frères Prêcheurs d’Avignon (3 octobre 1398)”, *Institut de recherches et d’Études du bas Moyen Age Avignonnais. Avignon au Moyen Age: textes et documents*. Avignon, Aubanel, 1988. 193.
- Navarro, G. “La influencia del Papa Luna en el Compromiso de Caspe”, *Jornadas del Papa Luna*. Peñíscola, Diputació de Castelló, 2023. 106-108; 110.
- Parrilla, J. A., Muñiz, J. A., Caride, C. *Benedicto XIII. La vida y el tiempo del Papa Luna*. Zaragoza, Caja de Ahorros de la Inmaculada, 1987. 76.
- Perarnau i Espelt, J. “El punt de ruptura entre Benet XIII i San Vicent Ferrer”, *Analecta Sacra Tarraconensia*. vol 71, (1978): 625-651.
- . “Sobre l’elesiologia de Sant Vicent Ferrer. A propòsit del llibre de Ramón Arnau García”, *Revista Catalana de Teologia*, XII/2, (1987): 427-435.
- Robles S. (1994) “San Vicente Ferrer y los poderes especiales de su itinerancia apostólica”, *Communio. Comentaríi internacionales de ecclesia et teologia* 27, (1994): 63-78.
- Rubio Vela, A. *Peste negra, crisis y comportamientos sociales en la España del siglo XIV. La Ciudad de Valencia (1348-1401)*. Granada, Universidad de Granada, 1979.
- Serra Estellés, X. “El Cisma de Occidente y la Asamblea de Medina del Campo de 1380-1381 en el ms. lat. 11745 de la Biblioteca Nacional de Francia”. *Anthologica Annua* 57. (2010): 33-303.
- Suárez, L. *Castilla, el cisma y la crisis conciliar 1378-1440*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1960.
- Suárez, L. *Benedicto XIII. Un papa revolucionario*. Barcelona, Ariel, 2014.